

**Пропозиції та зауваження
Національної академії наук України**

**до проєкту наказу «Про внесення змін до Порядку формування Переліку наукових фахових видань, затвердженого
наказом Міністерства освіти і науки України від 15 січня 2018 року № 32»**

Зауваження	Пояснення
<p>Пропонований проєкт потребує суттєвого доопрацювання з метою забезпечення нормативної визначеності</p>	<p>1. Проєкт наказу розроблено з посиланням на постанову Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, яка втратила чинність на підставі постанови КМУ від 27.07.2016 № 567. З огляду на це, правова підстава для ініціювання наказу потребує актуалізації та приведення у відповідність до чинного законодавства;</p> <p>2. Наведене в проєкті визначення наукового періодичного видання не відповідає викладеному у Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність»: «18) наукове видання — твір (узагальнююча наукова праця, монографія, збірник наукових праць, збірник документів і матеріалів, тези та матеріали наукових конференцій, автореферат дисертації, препринт, словник, енциклопедія, науковий довідник або покажчик, наукове періодичне видання тощо) наукового характеру, що пройшов процедуру наукового рецензування та затвердження до друку вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи або вищого навчального закладу, редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений шляхом друкування, тиснення або в інший спосіб, містить інформацію про результати наукової, науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної діяльності, теоретичних чи експериментальних досліджень (науково-дослідне видання); підготовлені науковцями до публікації тексти пам'яток культури, історичних документів чи літературних текстів (археографічне або джерелознавче видання); науково систематизовані дані чи матеріали, що відображають історію науки та сучасний стан наукового знання (науково-довідкове або науково-інформаційне видання), призначені для поширення»;</p> <p>3. Наведення в проєкті одного визначення для редакційної колегії та редакційної ради є некоректним, оскільки світовою практикою встановлено, що редакційна</p>

	<p>колегія є виконавчим і безпосередньо відповідальним за рішення щодо публікації матеріалів органом, а редакційна рада саме є дорадчим органом редакційної колегії. Також це визначення суперечить функціям суб'єкта у сфері медіа, визначеним Законом України «Про медіа»: «47) редакційний контроль (редакційна відповідальність) — вирішальний вплив суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа, суб'єкта у сфері друкованих медіа та/або суб'єкта у сфері онлайн-медіа на створення або добір, організацію та поширення програм або іншої масової інформації відповідним суб'єктом;</p> <p>48) редакційні рішення — рішення, що регулярно приймаються у процесі здійснення суб'єктом у сфері медіа редакційного контролю та пов'язані із щоденним функціонуванням відповідного медіа».</p>
<p>Некоректні обов'язкові вимоги до вчених, які залучені до редакційних колегій і рецензування наукових фахових видань категорії Б у частині підтвердження їхньої кваліфікації</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність не менше трьох публікацій у Scopus або Web of Science у членів редколегії потребує адаптації до специфіки гуманітарних і соціальних наук. У цих галузях індексація в Scopus / WoS запроваджує дискримінацію інших наукометричних баз та не є визначальним маркером якості. У багатьох країнах Європейського Союзу (Франція, Польща, Німеччина) належною формою визнання є також публікації в ERIH PLUS, DOAB, національних академічних серіях або провідних фахових журналах із локальним впливом. Обов'язкова вимога щодо Scopus / WoS створює ризик дискримінації українських учених, які активно публікуються у високоякісних, але не індексованих у комерційних базах виданнях. 2. Платформа Publons як окремий сервіс кілька років тому припинила існування (нині це сайт Clarivate з групи Web of Science, тому на ньому не відображається наявність рецензій, поданих на статті у виданнях, які входять лише до Scopus), тому вимога про три рецензії, підтверджені через Publons, як еквівалент публікації потребує актуалізації згідно з технічними змінами. 3. Членство видавця або головного редактора у міжнародних професійних організаціях (COPE, OASPA, EASE, WAME) — це передусім інституційне або індивідуальне членство на платній основі, яке не завжди є об'єктивним свідченням якості редакційної політики, а іноді — лише формальним маркером. Членські внески є непосильними для більшості українських некомерційних

	<p>академічних редакцій, які діють при наукових установах чи закладах вищої освіти, не мають стабільного фінансування й залежать від волонтерської роботи редакторів. Крім того, на сьогодні не існує чітко визначених механізмів верифікації того, наскільки членство у таких організаціях дійсно впливає на дотримання стандартів у щоденній редакційній практиці видання, а факт відсутності членства у цих організаціях не означає автоматично відсутність етичних стандартів у виданні, якщо останнє реалізує політики доброчесності, конфлікту інтересів, подвійного сліпого рецензування тощо.</p> <p>Запровадження цього критерію як обов'язкового або вагомого при оцінці журналу може створити штучну нерівність у доступі до Переліку фахових видань. Отже доцільно трактувати цей показник як факультативний позитивний індикатор або розширити його шляхом врахування національних / регіональних ініціатив доброчесності (наприклад, членства в Раді з академічної доброчесності при НАЗЯВО, участі у відкритих редакційних ініціативах, як-от Open Peer Review, редакційних кодексах тощо).</p>
<p>Нечіткість вимоги щодо представлення повнотекстових версій кожної статті, а саме: пп. 8 та 9 пункту 8 визначають їх по-різному. У пп. 8 вказано, що кожна стаття повинна бути представлена у форматі HTML та/або PDF/A, натомість пп. 9 починається словами: «HTML та PDF/A версія кожної статті наукового характеру»</p>	<p>Вимога щодо HTML версії кожної статті є надмірною, адже у кожній статті і так є окрема вебсторінка з усіма необхідними метаданими. Додаткова HTML версія всього тексту статті не покращуватиме сайт видання, а навпаки завантажуватиме редакцію зайвою роботою, яка вимагатиме додаткових знань і навичок. Її обов'язковість поряд із PDF/A технічно виправдана для видань, що мають професійну підтримку, але її одночасне запровадження для всіх журналів створить надмірний тиск на гуманітарний і соціальний сектор. Водночас для математичних статей, які мають велику кількість складних формул, створення HTML версії є занадто трудомістким, а іноді навіть неможливим. Доцільно передбачити адаптивність цієї вимоги, як це викладено у пп. 8: HTML та/або PDF/A.</p>
<p>Невизначеність пропонувананих новацій стосовно видань категорії А</p>	<p>У проекті наказу зазначено, що категорія А «присвоюється науковим періодичним виданням України, що індексуються у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus» (п. 4) на підставі «клопотання з підтвердженням інформації про індексування у базах даних» (п. 6). Однак не зрозуміло, чи повинно це клопотання мати форму заявки, наведену у додатку 2 проекту наказу.</p>

	<p>Не зрозуміло, чи повинні журнали, які вже мають категорію А, подавати документи на підтвердження категорії із зазначенням кластеру, після набуття чинності цим наказом. А якщо журнали увійдуть до категорії А автоматично, то до якого кластеру (кластерів) буде віднесено такий журнал, зареєстрований зараз як фаховий за кількома спеціальностями з різних кластерів. Тобто, чи може журнал категорії А бути в декількох кластерах одночасно і чи взагалі кластеризація стосується таких журналів.</p>
<p>Новація щодо розподілу наукових фахових видань України категорії Б за кластерами з визначенням граничної кількості таких видань, обмеженого рамками «державної потреби у сфері науки та інновацій», викликає обґрунтовані застереження щодо прозорості, об'єктивності та правової визначеності критеріїв доступу до Переліку, а також є дискримінаційною для одних галузей знань за рахунок інших і знищує можливість створювати мультидисциплінарні наукові фахові видання</p>	<p>Для видань категорії Б вводиться поняття «кластеру», завдяки якому штучно обмежується кількість таких видань, і який не має аналогів у світовій видавничій практиці. До того ж не є зрозумілим, чи для кожного кластера буде входити однакова чи різна кількість фахових видань. Абсолютно невиправданим і непрозорим є увесь пропонований процес через розрахунок «потреби» за невизначеними критеріями, які формуються комісією з питань публікаційної етики. Оскільки надання категорії Б обумовлено низкою обов'язкових вимог, а відповідність цим вимогам перевіряється щорічно, то введення «кластерів» та обмеження кількості видань у них виглядає зайвим бюрократичним заходом.</p> <p>Значна частина відомих та вагомих наукових періодичних видань, які видають багато років в Україні порівняно невеликі наукові установи, має мультидисциплінарний характер (отже мультикластеровий). Наприклад, у фізиці, механіці та теплоенергетиці існує багато проблем, пов'язаних із математичним моделюванням відповідних фізичних процесів. Наявність таких мультидисциплінарних видань із спорідненими науковими напрямками сприяє, з одного боку, науковому зростанню вчених, а з іншого — розвитку застосовуваних математичних підходів для моделювання актуальних проблем фізики, механіки, теплоенергетики. Наукові журнали, за умови ухвалення пропонованого наказу, можуть бути виключені з Переліку не через недотримання академічних критеріїв, а лише через «квотне» обмеження місць у відповідному кластері; втрачається логіка підтримки ініціативи «знизу» — журналів, які незалежно від обмежень демонструють якісну редакційну політику, індексацію, відкритість та академічну доброчесність. Варто також врахувати, що статус наукового видання не може</p>

	<p>залежати від кон'юнктурної потреби у галузі, а має визначатися за відкритими академічними критеріями, які гарантують сталість, передбачуваність і довіру до процедури. Крім того, обмеження на представлення у лише одному кластері (за умов, коли багато журналів є міждисциплінарними за своєю природою) не відповідає тенденціям розвитку наукового пізнання (Нобелівські премії в останні десятиріччя присвоюють за досягнення в проведенні саме комплексних дисциплінарних досліджень), реаліям сучасної науки й потребує більш гнучкого підходу. Існує ризик, що журнал з питань екологічного права або медичної етики, який логічно перетинається з кількома кластерами, буде «втрачений» для частини аудиторії й не зможе повноцінно виконувати функцію академічного комунікаційного майданчика.</p> <p>Кластеризація наукових фахових видань може стати обмеженням насамперед для здобувачів вищої освіти третього рівня, адже вони будуть змушені публікуватись виключно в журналах одного кластеру, бо інші журнали за потрібною спеціальністю будуть «непрофільними». Чи повинні члени спеціалізованих рад, як докторських, так і разових, опоненти і рецензенти також мати публікації тільки в журналах відповідного кластеру? Обмеження вибору одним кластером принципово неправильне, є втручанням у сферу науки й абсолютно не відповідає міжнародним принципам академічної свободи та незалежності наукових видань.</p> <p>Квотування у межах кластерів лише погіршує тиск на наукову спільноту, створюючи нездорову внутрішню міжгалузеву конкуренцію.</p>
<p>Непрозорість «Критеріїв для оцінювання наукових періодичних видань» (додаток 4) — відсутність визначених інтервалів бальних оцінок для кожного критерію</p>	<p>У додатку 4 встановлено лише показники, але не встановлено кількість балів, які може отримати наукове періодичне видання категорії Б за його відповідність цим критеріям. Тобто механізм нарахування балів за критеріями потребує врегулювання. Нині відсутні публічні документи чи методичні пояснення, які б дали змогу зрозуміти, яким чином буде визначено обсяг балів за кожним параметром. Це знижує довіру до процедури та унеможливує передбачуване планування розвитку видання з боку редакцій.</p>

	<p>Тому, з метою забезпечення об'єктивності, прозорості та прогнозованості здійснення процедури оцінювання, включення до Переліку, моніторингу та виключення наукових видань категорії Б з Переліку наукових фахових видань України необхідно конкретизувати це положення, встановивши у Додатку 4 відповідну кількість балів щодо кожного критерію оцінювання.</p>
<p>Загалом текст проєкту потребує ретельного редагування</p>	<p>Наприклад, навіть у першому пункті проєкту наказу пропущене ключове слово: «зміни».</p> <p>В абзаці 5, п. 15 вказано: «включення до складу редколегії та/або залучення як рецензентів осіб, щодо яких були встановлені факти порушення академічної доброчесності». Вочевидь, тут мало б бути написано «порушення академічної доброчесності», а так виходить, що карати автора будуть за те, що він відмовився бути недоброчесним.</p>